

*Мельнікова Т. В.,**кандидат філологічних наук, доцент,
старший викладач кафедри іноземних мов**Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВИЗНАЧЕНЬ ТА КЛАСИФІКАЦІЙ ПАРОДІЇ З МЕТОЮ СПРОБИ ЇХ ТЕРМІНОЛОГІЧНОГО УЗАГАЛЬНЕННЯ

Анотація. У статті здійснюється дослідження та порівняльний аналіз поглядів окремих літературознавців сучасності на питання визначення пародії, її функцій та класифікацій. Розглядаються причини відсутності у літературознавстві єдиного підходу до визначення пародії та її класифікації, серед яких зазначаються багатофункціональність, історичний фактор, соціально-культурний вплив, інтердисциплінарність та багатогранність явища пародії. Різноманітність тлумачень свідчить про надзвичайну своєрідність явища пародії. Аналіз окремих визначень пародії та її класифікацій, представлених авторами досліджень, що аналізуються, демонструє їх майже тотожне перетинання у певних аспектах, яке відбувається одночасно з відокремленням повністю своєрідних рис пародії у її визначеннях та класифікаціях різними авторами. Так можна узагальнити, що усі три проаналізовані позиції авторів щодо саме визначення пародії в цілому співпадають у характеристиці пародії як імітації (тексту) з метою створення комічного ефекту або критики. Існуючі розбіжності у деталях визначення лише відображають індивідуальне фокусування окремим автором на певному аспекті природи пародії. Так Жерар Женетт вводить в літературну теорію поняття палімпсесту для ілюстрування суті пародії. Суттєві розбіжності, поряд із суттєвими співпадіннями, виникають у питанні класифікації пародії. Лінда Хатчіон розподіляє пародії за сферою їх впливу на естетичні, культурні, соціальні та політичні. Жерар Женетт та Саймон Дентіт підходять до класифікування пародій з точки зору типу імітації, поділяючи пародії на прямі, іронічні, сатиричні, гротескні. Але навіть у межах однаково названих двома авторами типів пародій їх характеристика не завжди тотожна. Крім того, Дентіт вводить у власну класифікацію ще один тип пародії – метапародію. Проведене дослідження демонструє відсутність єдиності щодо визначення пародії та її класифікації у сучасному літературознавстві та спонукає до подальшого аналізу цього питання з перспективою формування узагальненого визначення пародії та її класифікації.

Ключові слова: пародія, визначення пародії, класифікація пародії, реконтекстуалізація, інтертекстуальність, палімпсест.

Постановка проблеми. Статтю присвячено порівняльному аналізу існуючих у світовому літературознавстві підходів до класифікації пародії та спробі відповіді на запитання, чому поняття пародії не має єдиного тлумачення з боку літературознавців. З цієї метою проаналізовано деякі підходи до визначення пародії, її класифікацій, виявлено спільні риси та розбіжності у концепціях різних авторів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Різні дослідники теорії літератури мають у частково схожі, але й частково відмінні погляди та інтерпретації самого поняття пародії та концепції її класифікації, що зумовлено їх різними науковими підходами, філософськими переконаннями та особистим досвідом.

Наприклад, Лінда Хатчіон розглядає пародію в контексті реконтекстуалізації культурних текстів; Жерар Женетт позиціонує пародію як новий текст, що коментує чи трансформує попередній; Саймон Дентіт визначає пародію як текстуальну трансформацію грайливого або сатиричного характеру. Список різноманітних визначень пародії, які належать різним авторам, можна продовжувати, що зробить неминучим висновок про відсутність єдиного всебічного тлумачення. Саме ця невизначеність та різноманітність переконливо свідчать про те, феномен пародії є надзвичайно цікавим і складним об'єктом для дослідження.

Цей факт і зумовлює мету дослідження – проаналізувати існуючі у світовому літературознавстві визначення пародії та підходи до її класифікації, визначити спільні риси, що може у подальшій перспективі призвести до узагальнення визначення пародії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Як було зазначено вище, щодо питання визначення та класифікації пародії серед світових літературознавців не існує єдиності. Більш того, можна зазначити, що щодо цих аспектів їх погляди іноді лише перетинаються, а іноді – зовсім не схожі. Якщо спробувати відповісти на запитання про причини відсутності єдиного визначення, то можна запропонувати цілий спектр аспектів, які вплинули на такий стан речей.

Першим фактором впливу є дійсно *широкий функціонал* пародійних творів. Адже пародія може бути створена для критики та сатиричного висміювання, для дружньої іронії, для переосмислення або реконтекстуалізації текстів та інше. Кожен з аспектів, потрапляючи у коло інтересів окремого дослідника, кладеться ним в основу власного визначення пародії.

З точки зору *історичного контексту*, сприйняття та застосування пародії змінювалося з часом. Адже ми не повинні забувати, що пародія має дуже глибоке історичне коріння, та її перші відомі зразки датуються VI ст. до н. е. Тому не дивним є той факт, що те, що вважалося пародією в античності, може суттєво відрізнятись від сучасного розуміння пародії, що й призводить до появи різних визначень явища, залежно від історичного контексту.

Як соціально-культурне явище пародія не може не знаходитися під впливом *соціально-культурних обставин* періоду свого

існування, тобто, різні культури можуть мати власні традиції пародіювання та різне сприйняття цього явища.

Іншим фактором впливу є той факт, що явище пародії є *інтердисциплінарним*, адже пародія вивчається в межах різних дисциплін, таких як літературознавство, культурологія, семіотика, філософія, соціологія тощо. Відповідно з точки зору кожної з цих дисциплін можуть пропонуватися різні розуміння і підхід до аналізу пародії.

Але найбільш вагомим фактором, який зумовлює відсутність однаковості у визначенні та класифікуванні пародії є *складність самого явища* пародії, що поєднує в собі елементи імітації, трансформації, іронії та гумору. Ця багатогранність ускладнює її однозначне визначення.

Проведемо більш розширений аналіз декількох концепцій визначення пародії та її класифікації. Лінда Хатчон, відома у всесвітньому масштабі канадська дослідниця теорії літератури, у праці "A Theory of Parody" (Hutcheon, 1985) розглядає пародію як інструмент для критичного переосмислення культури та її текстів, наголошуючи на її здатності поєднувати гумор з серйозною критикою [1]. Взагалі це дослідження Хатчон являє собою фундаментальну працю в області літературознавства та теорії постмодернізму. У цій роботі Хатчон саме розглядає поняття пародії, її функції та місце в культурі та літературі. Щодо безпосередньо визначення пародії, авторка пропонує концепцію визначення пародії як тексту, що імітує інший текст з метою створення комічного ефекту або критики.

Тобто, на погляд Хатчон, пародія ніяк не може сприйматися як проста насмішка, тому що вона є значно більш складним явищем. Складність полягає у тому, що пародія може бути створена задля виконання різноманітних функцій, зокрема задля соціальної або політичної критики. Аналізуючи пародію в контексті інтертекстуальності, авторка демонструє взаємодію пародії з іншими текстами та їх нерозривну взаємозалежність. Взаємозалежність у цьому випадку є повністю обґрунтованою та неминучою, адже, щоб виникнути, пародія потребує наявності базового існуючого джерела-тексту. В результаті створення пародії виникає, на думку Хатчон, нове, змінене та переосмислене, значення тексту.

До питання класифікації пародії авторка підходить з точки зору того, яку функцію пародія виконує – *естетичну, культурну, соціальну, політичну, розважальну, освітню та інформаційну*. Тобто, пародія може діяти в усьому функціональному спектрі – від гумористичного побутового розважання аудиторії до сатиричної критики соціально-політичного плану.

У продовження ідеї інтерконтекстуальності, варто додати, що Хатчон розглядає пародію як одну з яскравих рис постмодернізму. Саме пародія у складі інших засобів використовується постмодернізмом з метою переосмислення традиційних форм.

Дослідниця підкреслює ще один суттєвий елемент конструкції пародії. Це іронія. Зв'язок між пародією та іронією полягає, на думку авторки, у їх взаємному підсиленні. Адже іронія додає глибини та багатозначності тексту пародії, а пародія, у свою чергу, посилює гостроту іронічності.

Важливою рисою пародії Хатчон вважає її універсальність з точки зору сфер виникнення та можливість бути представленою у різних форматах та контекстах – у літературі, кіно, музиці, театрі, живописі та інше.

Аналізуючи різноманіття функцій пародії за Ліндою Хатчон, можна виокремити кілька основних аспектів, які вона підкреслює у своєму дослідженні «Теорія пародії».

По-перше, це естетична функція, яка реалізується шляхом імітації певного стилю, жанру або тексту, що супроводжується його одночасною трансформацією. Ця подвійна дія створює нове естетичне переживання для читача або глядача. Крім того, на думку Хатчон, естетична функція пародії часто включає елемент гри з оригіналом, де автор або творець використовує гумор та креативність, щоб підкреслити його особливості.

Культурна функція реалізується через аспект інтертекстуальності, що полягає у створенні зв'язків між різними текстами та культурними явищами. Вона дозволяє глядачам або читачам побачити, як різні твори взаємодіють та впливають один на одного. До цієї ж функції авторка відносить культурну критику, через те, що пародія може слугувати засобом для критики культурних норм та цінностей, а через переосмислення та іронічне зображення певних аспектів культури, пародія підштовхує аудиторію до рефлексії над ними.

Соціальна функція пародії полягає в тому, що пародія може бути інструментом соціальної критики, ставлячи під сумнів існуючі соціальні структури та настанови. Вона може висміювати суспільні норми, політичні системи та поведінку, сприяючи змінам у суспільстві.

Крім того, на думку авторки, пародія може сприяти виникненню суспільного обговорення, адже саме через пародію можна підняти суспільні питання на порядок денний, стимулюючи обговорення та дебати щодо важливих соціальних тем.

Пародія часто використовується як політична сатира для сатиризації політичних фігур, рішень та подій, як потужний інструмент політичної критики, задля висміювання та підкреслювання недоліків політичної системи. Також за допомогою пародії можна дискредитувати образи влади, показуючи їх у комічному або абсурдному світлі, тим самим зменшуючи їхній вплив та авторитет.

Лінда Хатчон вважає розважальну функцію пародії однією з основних – пародія використовує гумор, комічні елементи, щоб розсмішити аудиторію та забезпечити легке сприйняття матеріалу, та через гумор і сміх пародія може допомогти зняти соціальну та політичну напругу, надаючи можливість для розрядки емоцій.

Пізнавальна, освітня функція реалізується через здатність пародії служити інструментом освіти, допомагаючи аудиторії краще зрозуміти оригінальні твори, стилі або жанри через їхню іронічне або критичне переосмислення.

Наостанок авторка виділяє інформаційну функцію, тому що через пародію можна привернути увагу до певних аспектів або явищ, які могли б залишитися непоміченими в оригінальному контексті.

Тобто, пародія, за Ліндою Хатчон, має широкий спектр функцій, які виходять за межі простого насмішкування. Вона може бути інструментом критики, розваги, освіти та культурної рефлексії, створюючи багатозначний та багатозначний дискурс навколо оригінальних текстів та явищ.

Узагальнюючи вище зазначене, підсумуємо, що у своїх працях, зокрема у "A Theory of Parody", Лінда Хатчон пропонує глибокий та комплексний аналіз пародії як культурного явища та визначає пародію як *текст, що імітує інший текст з метою створення комічного або сатиричного ефекту та є важливим інструментом для розваги, критики та рефлексії, маючи значний вплив на літературу та інші форми мистецтва, на життя суспільства в цілому*.

Жерар Женетт, французький літературознавець, один з найвідоміших дослідників явища інтертекстуальності, в книзі "Palimpsests: Literature in the Second Degree" (Genette, 1997) вводить поняття «палімпсеста», розглядаючи пародію як один з його різновидів [2]. Слово «палімпсест» походить від грецького слова «παλιψηστος» (palimpsestos), що означає «зіскоблений знову» або «переписаний». У стародавні часи, коли матеріали для письма були дорогими та дефіцитними, рукописи часто переписували на вже використаних пергаментях. Для цього попередній текст зчищали або зіскоблювали, щоб створити нову поверхню для письма. Відтак, «палімпсест» став означати будь-який документ, де новий текст написаний поверх старого, стерті сліди якого все ще можна побачити.

Завдяки Жерару Женетту у літературній теорії цей термін набув метафоричного значення, відображаючи ідею про те, що нові літературні твори часто створюються на основі попередніх текстів, із збереженням їхніх слідів та взаємодією з ними в нових контекстах.

У книзі Жерара Женетта "Palimpsests: Literature in the Second Degree" пародія визначається як одна з форм гіпертекстуальності, яка охоплює відношення між гіпертекстом (новим текстом) та гіпотекстом (попереднім текстом). Женетт визначає пародію як *літературну техніку, яка включає імітацію стилю або змісту одного тексту (гіпотексту) у новому тексті (гіпертексті) з метою створення комічного ефекту або критики. Пародія передбачає, що читач знайомий з оригінальним текстом і може впізнати його в новій формі, оцінюючи різницю між оригіналом і його пародійним відтворенням.*

За Женеттом пародії, в залежності від типу імітації та мети, поділяються на *прямі, іронічні, сатиричні та гротескні.*

Пряма пародія – це найпоширеніша форма пародії, де гіпертекст безпосередньо імітує стиль або зміст гіпотексту, надаючи йому комічного або сатиричного ефекту. Пряма пародія зазвичай вимагає від читача глибокого знайомства з оригіналом, без якого суть пародії не буде зрозумілою. Як приклади прямої пародії автор наводить твір "Don Quixote" Мігеля де Сервантеса, який пародіє лицарські романи, та "Ulysses" Джеймса Джойса, в якому є епізоди, що безпосередньо пародіюють стилі різних авторів та літературних форм, включаючи середньовічну літературу та епічні поеми. Іронічна пародія, на думку Женетта, відрізняється від прямої пародії тим, що використовує іронію для створення критичного ефекту.

Іронічна пародія може бути більш тонкою, часто висміюючи вихідний текст через іронічні натяки або протиріччя. Наприклад, "Gulliver's Travels" Джонатана Свіфта може розглядатися як іронічна пародія на подорожні описи та наукові трактати свого часу.

Сатирична пародія зосереджується на висміюванні або критиці певних аспектів оригінального тексту або його автора. Сатирична пародія часто використовує гумор як засіб для виявлення недоліків, помилок або перебільшень у вихідному тексті. Прикладом може бути "Brave New World" Олдоса Гакслі, який сатирично пародіє утопічні романи, такі як "Utopia" Томаса Мора, а також "Catch-22" Джозефа Геллера, де сатирично пародіюється жанр військового роману.

Гротескна пародія включає перебільшення та деформацію характеристик гіпотексту, створюючи абсурдний або фантастичний ефект. Гротескна пародія може бути особливо ефективною у викриванні невідповідностей або нелогічностей у вихід-

ному тексті. Наприклад, "Alice's Adventures in Wonderland" Льюїса Керрола може розглядатися як гротескна пародія на вікторіанське суспільство і літературу, а "Fear and Loathing in Las Vegas" Гантера С. Томпсона містить елементи гротескної пародії на американську культуру та журналістику. Класифікація пародії, запропонована Женеттом, допомагає глибше зрозуміти, як різні форми імітації та трансформації використовуються для досягнення різних літературних цілей, від гумору до критики.

У книзі Саймона Дентіта "Parody" (Dentith, 2000) автор визначає пародію як *літературний прийом або жанр, який включає імітацію стилю, форми або змісту іншого твору з метою створення комічного ефекту або критики* [3]. Дентіт підкреслює, що *пародія завжди має подвійний характер: вона одночасно і поважає, і висміює об'єкт своєї імітації. Важливою характеристикою пародії є її здатність до двозначності, де гумор і критика можуть співіснувати в одному тексті.*

Дентіт класифікує пародію на кілька основних типів, враховуючи різні аспекти її використання і функціонування. Треба зазначити, що класифікація пародії за Саймоном Дентітом в цілому досить аналогічна вже розглянутій класифікації Жерара Женетта.

Дуже схожим є визначення прямої пародії у обох авторів. За Дентіном, як і за Женеттом, *пряма пародія* імітує оригінальний текст або стиль, зберігаючи його основні риси, але додаючи комічні або сатиричні елементи. Вона зазвичай легко усвідомлюється аудиторією і потребує від читача знання оригіналу. Яскравим прикладом прямої пародії Дентіт також бачить "Don Quixote" Мігеля де Сервантеса, який пародіє лицарські романи, зберігаючи їх стиль і форму, але додаючи комічні ситуації та персонажів.

Щодо *іронічної пародії*, яку, як і Женетт, виділяє Дентіт, то її визначення як типу має певну відмінність. Саймон Дентіт стверджує, що іронічна пародія використовує іронію для створення ефекту, де текст, здавалося б, серйозний, але насправді підриває або висміює оригінал. Але погоджується з Женеттом, що іронічна пародія може бути тоншою і менш очевидною, ніж пряма пародія. Прикладом автор наводить "Northanger Abbey" Джейн Остін, яка іронізує над готичними романами свого часу, підриваючи їх кліше і очікування.

Сатиричну пародію Дентіт визначає взагалі по-своєму, як таку, що фокусується на критиці суспільних явищ, інститутів або конкретних осіб через імітацію, має чітку соціальну або політичну спрямованість. Автор наводить приклад – "Animal Farm" Джорджа Орвелла як сатирична пародія на революційні ідеї та політичні рухи.

Що стосується *гротескної пародії*, то її визначення у обох літературознавців співпадає. За Дентітом гротескна пародія включає перебільшення та деформацію оригінальних характеристик до гротескного або абсурдного рівня. Гротескна пародія підкреслює абсурдність або нелогічність вихідного матеріалу. Автор також у якості приклада наводить "Alice's Adventures in Wonderland" Льюїса Керрола, де, на його думку, використовуються гротескні елементи для створення абсурдного світу, що пародіє реальність. Нагадаємо, що Женетт бачить у цьому творі гротескну пародію на вікторіанське суспільство і літературу.

Дентіт виділяє ще один тип пародії під назвою *метатародія*. Цей тип пародії включає самоусвідомлення і самореференційність, де текст пародіє не лише інші твори, але і самого

себе або сам жанр пародії. Як приклад він пропонує розглядати "The Hitchhiker's Guide to the Galaxy" Дугласа Адамса, де автор грає з очікуванням рис жанру наукової фантастики, водночас коментуючи та пародіюючи власну розповідь.

Дентіт також розглядає функції пародії, підкреслюючи її роль у критичному осмисленні культурних текстів і явищ. Пародія може служити інструментом соціальної критики, розваги, освітлення та зміни сприйняття оригінальних текстів. Вона стимулює рефлексію і дискусію, дозволяючи читачам переосмислювати і аналізувати культурні явища з нових перспектив (аналогічний погляд ми зустрічаємо у Лінди Хатчеон). Крім того, класифікація пародії, представлена Дентітом, позиціонує пародію як інструмент критичного мислення та творчої гри з текстами.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розглянувши та порівнявши лише декілька з існуючих у світовому літературознавстві визначень пародії та її класифікацій, ми вже приходимо до наявного висновку про відсутність однозначного визначення пародії та її уніфікованої класифікації, що відбувається, за нашою думкою, внаслідок впливу досить конкретних факторів – дійсно широкою функціональністю пародії, різного історичного контексту створення пародій, впливу соціально-культурних обставин, інтердисциплінарності та багатогранності явища пародії. Перспективним видається більш широке та ґрунтовне порівняльне дослідження існуючих поглядів на визначення пародії та її класифікацію. Крім того, треба зауважити, що розглянуті точки зору дослідників стосувалися здебільшого пародіювання текстів, але очевидно, що створення та функціонування пародії не обмежується лише текстовим матеріалом. Тому наступним горизонтом перспективи може стати порівняння визначення, функціонування та класифікації пародії в текстовому та нетекстовому форматі.

Література:

1. Hutcheon, L. A Theory of Parody: The Teachings of Twentieth-Century Art Forms. New York: Methuen, 1985. 143 p.
2. Genette G. Palimpsests: Literature in the Second Degree. University of Nebraska Press, 1997. 490 p.
3. Dentith S. Parody (The New Critical Idiom), 1st Edition. Routledge, 2000. 224 p.

Melnikova T. Comparative analysis of definitions and classifications of parody with the purpose of attempting their terminological generalization

Summary. The article carries out research and comparative analysis of the views of individual literary critics of nowadays on the issue of defining parody, its functions and classifications. The reasons for the lack of a unified approach to the definition of parody and its classification in literary studies are considered, among which the multifunctionality, historical factor, social and cultural influence, interdisciplinary and multifaceted nature of the phenomenon of parody are noted. The variety of interpretations testifies to the extraordinary originality of the phenomenon of parody. The analysis of individual definitions of parody and its classifications presented by the authors of the analysed studies demonstrates their almost identical intersection in certain aspects, which occurs simultaneously with the distinguishing completely unique features of parody in its definitions and classifications given by different authors. Thus, it can be summarised that all three analysed positions of the authors regarding the very definition of parody generally coincide in the characteristics of parody as an imitation (of a text) with the aim of creating a comic effect or criticism. The existing differences in the details of the definition only reflect the focus of the individual author on a certain aspect of the nature of parody. So Gerard Genette introduces the concept of palimpsest into literary theory to illustrate the essence of parody. Significant differences, along with significant coincidences, arise in the issue of parody classification. Linda Hutcheon divides parodies according to their sphere of influence into aesthetic, cultural, social and political. Gerard Genette and Simon Dentith approach the classification of parodies from the point of view of the type of imitation, dividing parodies into direct, ironic, satirical, grotesque. But even within the limits of the parody types named equally by the two authors, their characteristics are not always identical. In addition, Dentith introduces another type of parody into his own classification – metaparody. The conducted study demonstrates the lack of unanimity regarding parody definition and classification in modern literature and encourages further analysis of this issue with the prospect of forming a generalized definition of parody and its classification.

Key words: parody, definition of parody, classification of parody, recontextualization, intertextuality, palimpsest.